

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska Föreningen

1998-10-29

Sammanfattade och redigerade av Helena Matheou

Ordförande: **Claes-Henric Siven**

Inledare: finansminister **Erik Åsbrink**, professor **Peter Englund**, docent **Per Lundborg**, docent **Henry Ohlsson**

Övriga debattdeltagare: **Hans Eisler**, **Sten Johansson**

Finansplanen och den ekonomiska politiken

Claes-Henric Siven

Jag hälsar er alla välkomna till den traditionella diskussionen i Nationalekonomiska Föreningen om Finansplanen och den ekonomiska politiken. Vi är mycket glada att ha finansministern Erik Åsbrink här. Han kommer att inleda och kommenteras av professor Peter Englund, docent Per Lundborg och docent Henry Ohlsson.

Erik Åsbrink

Ärade åhörare, mina damer och herrar. Det är roligt att vara här. För min del är det tredje gången som jag presenterar budgetpropositionen i denna församling. Jag noterar också med glädje att åtminstone fyra av de nya medlemmarna i Nationalekonomiska Föreningen kommer från finansdepartementet. Det är bra. Det är nästan så att jag själv överväger att inträda i denna illustra förening.

Det är också roligt att återigen vara i Handelshögskolans lokaler. Här har jag själv tillbringat några års studier. Jag tog mig dessutom in alldeles av egen kraft och på egna meriter.

Budgetpropositionen som presenterades den 13 oktober är speciell. Vi har sedan några år tillbaka lagt om den statliga budgetprocessen. Budgeten läggs nu på hösten och inte i januari. Budgeten föregås av en vårproposition – en form av preliminär budget – i mitten av april som är väl så viktig som budgetpropositionen.

Men i år är det speciellt att budgeten senarelades p g a valet. I någon mån kolliderade valet och budgeten. Detta var man medveten om, när man för några år sedan bestämde sig för att lägga om budgetår och budgetprocess. Man beslutade sig då inte för att göra några förändringar av valdagen.

Nu har vi dock fått en konkret illustration till vad det innebär att lägga en budgetproposition mycket nära efter ett val. Det skapar olägenheter, det är ingen tvekan om det. Än större hade olägenheterna varit om valet hade resulterat i ett regimskifte. En ny regering hade i ett sådant läge inte haft något annat val än att lägga föregående regerings budgetproposition. Det finns anledning att ifrågasätta den här ordningen och att föra en ingående debatt

kring dessa ting. Jag hoppas att så blir fallet.

Faktiskt innebar det faktum att budgetpropositionen presenterades så kort tid efter valet att mycket kort tid stod till förhandling när regeringen inledde förhandlingar med Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Inom loppet av en eller en och en halv vecka skulle allt vara klart. Det innebar att förhandlingarna startade i ett skede när budgeten till stor del redan var färdig. Visst kunde de båda andra partierna påverka vissa inslag i budgetpropositionen. Visst var man medveten om restriktionerna tidsmässigt. Men detta är en ordning som man kan sätta stora frågetecken för.

Att ändra valdag till följd av budgetprocessen skulle i och för sig vara lite grand att låta svansen vifta med hunden. Även om budgetpropositionen är viktigt så är valet ännu viktigare. Framtiden får utvisa om vi kommer att behålla den här ordningen också på längre sikt.

Jag ska komma tillbaka till innehållet i budgetpropositionen men först säga något om det internationella ekonomiska läget. Vi har ju sedan drygt ett år tillbaka sett en finansiell oro som startade i vissa asiatiska länder, som i vågor har spritt sig till flera länder och till flera världsdelar. Krisen berör den näst största ekonomin i världen – Japan. Den berör Brasilien och andra latinamerikanska länder. Vi ser stora problem i Ryssland och en rad andra länder. Vi kan inte räkna med att den här krisen är över. Den går i vågor. Ibland kan det vara lugnare perioder och ibland större allvar. Hittills har den internationella finansiella turbulensen haft mycket små verkningar på den reala ekonomin i Sverige.

Vi har däremot sett effekter på växelkurser, på räntor, och naturligtvis på aktiemarknaden i Sverige och i omvärlden. Och vi vet att finansiella problem – om de blir tillräckligt stora och långvariga – också får effekter på den reala ekonomin. Vad framtiden bär i sitt sköte vet vi inte. Framtiden innebär alltid en osäkerhet. Jag

skulle vilja säga att denna osäkerhet är ovanligt stor denna gång.

Det kan inte uteslutas att vi också kommer att se reala effekter i den svenska ekonomin. Det kommer ständigt ny information från omvärlden. En del är positiv, en del är negativ. Sammantaget skulle jag ändå vilja säga att riskerna för en lägre internationell tillväxt under kommande år och därmed också för återverkningar på den svenska ekonomin har ökat. Det kan inte uteslutas att vi inom kort får revidera våra bedömningar när det gäller också den svenska ekonomin. Inte för 1998 men väl för 1999 och framöver till följd av en lägre tillväxt i vår omvärld. Mycket tyder på detta.

Jag vill dock lägga till att det finns hoppningivande tecken. Regeringar och internationella finansiella organisationer står inte handlingsförlamade inför krisen. Det pågår en hel del aktiviteter. Jag är ganska övertygad om att vi kommer att se konkreta åtgärder som syftar till att kortsiktigt möta och begränsa krisens verkningar, men också att på lite längre sikt skapa robustare finansiella system. Detta kan innebära en bättre tillsyn, en bättre transparens för att undvika eller i varje fall minska riskerna för framtida kriser.

Europa ger mycket stora bidrag till finansiella stödpaket, större än USA. Men Europa förmår på sin splittring inte att utöva något större inflytande. Medvetenheten om detta har ökat och därmed också ansträngningen att göra något åt det. Jag ser hoppningivande tecken om att få till stånd en ökad samordning inom EU så att Europa kan uppträda mera samlat och därmed utöva ett inflytande som bättre svarar mot de ekonomiska insatser som Europa gör i skilda sammanhang. Jag ser detta som en positiv utveckling och det är naturligtvis något som Sverige bidrar till, och ska bidra till efter bästa förmåga.

Jag övergår till den svenska ekonomin. Jag har redan nämnt att en sämre internationell utveckling – och jag talar inte om någon dramatisk förändring jämfört med

tidigare bedömningar – får återverkningar på den svenska ekonomin om vi ser framåt i tiden. En lägre internationell tillväxt kommer också att leda till en lägre tillväxt i Sverige. Detta kommer i sin tur att leda till en något långsammare sysselsättningstillväxt och det kommer också att få vissa effekter på den offentliga finanserna. Det är ingen dramatisk förändring, men en förändring vi ska vara medvetna om.

I tider av internationell finansiell oro ska vi göra tre saker i Sverige:

För det första ska vi se till att vi håller vårt eget hus i ordning. Vi måste slå vakt om, och helst ytterligare förstärka förtroendet för svensk ekonomi. Slå vakt om starka offentliga finanser, slå vakt om låginflationspolitiken. Jag har någon gång frågat mig vad som skulle ha hänt om den internationella krisen hade utbrutit för några år sedan. Då hade vi jättelika budgetunderskott och då var förtroendet för svensk ekonomi kört i botten. Vi var då mycket mer sårbara än vad vi är idag. Även nu kan vi se vissa effekter av den internationella krisen, men dessa hade blivit mycket allvarligare om krisen hade kommit för tre, fyra, fem år sedan. Det är ett av många skäl till att det var viktigt att vi genomförde en snabb och omfattande budgetsanering.

För det andra ska vi ha en hög handlingsberedskap. Att noga följa utvecklingen i omvärlden och att om och när så behövs vidta lämpliga åtgärder. Jag ser inte nu behov av att vidta några åtgärder. De åtgärder som skulle kunna bli aktuella i framtiden beror naturligtvis helt på utvecklingen. Hög handlingsberedskap är av vikt.

För det tredje ska vi fullt ut delta i ett internationellt samarbete för att tillsammans med andra länder på europeisk nivå och på global nivå möta krisen och förebygga framtida kriser. Den omfattande budgetsaneringen som vi har genomfört innebär ju att vi har starka ekonomiska fundamenta. Sverige är ett av de få länder

som redan i år uppvisar överskott i de offentliga finanserna. Vi har genom budgetsaneringen fått ned räntor – både absoluta tal och i relativa tal – kraftigt under de senaste åren. Vi har etablerat låg inflation och förväntningar om en fortsatt låg inflation. Vi har också skapat ett överskott i bytesbalansen som ser ut att bli bestående.

Det sägs ofta att det jag nämner är bra men otillräckligt. Det hade behövts flera åtgärder för att stimulera tillväxten. Det hade behövts strukturreformer. När jag hör den kritiken så brukar jag invända – och det hade jag tänkt göra även denna gång – att skapandet av sunda fundamenta är en av de viktigaste åtgärderna för att skapa en bas för tillväxt och ökad sysselsättning.

Jag menar att vi har lagt en god grund för en god utveckling under de kommande åren även om den internationella oron i varje fall i ett kortare perspektiv kan skapa en del problem också för Sverige.

Jag vill med några ord beröra budgetpropositionen och den uppgörelse som finns mellan regeringen, Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Uppgörelsen kom till i ett sent skede av budgetprocessen. Alla inblandade parter har dock fått ”lämna sina avtryck” – som det heter med modern terminologi – på innehållet i budgetpropositionen.

Samarbetet gäller fem områden: ekonomi, sysselsättning, fördelningspolitik, jämställdhet och miljöpolitik. Jag ska inte här gå in på de olika förslagen som finns i budgetpropositionen. Jag ska inte heller i detalj utveckla de mera framåtsyftande åtaganden som också är en del av överenskommelsen. Jag vill endast konstatera att även om samarbetet täcker viktiga och breda områden så täcker det inte politikens alla områden.

Vi samarbetar inte kring Europapolitiken. Avståndet mellan partierna är för stort för att det ska vara meningsfullt. Vi samarbetar inte kring frågor som gäller säkerhetspolitiken.

Det viktiga är ju att det blev en uppgörelse kring budgetpropositionen att den kan lotsas genom riksdagen. Det återstår förvisso en del att göra där. Men efter att ha läst de motioner som har lagts, så är jag då ganska förtröstansfull om att det kommer att gå bra.

Budgetpropositionen kommer att genomföras i allt väsentligt utan några större ändringar. Det är viktigt. Det skapar en stabilitet som också har kunnat noteras på de finansiella marknaderna. Vi har fått positiva reaktioner sedan budgetpropositionen lades.

Det finns som alltid i en uppgörelse mellan tre partier kompromisser. Det finns en insikt om att man inte kan få allt som man vill ha, särskilt inte på kort sikt. Det viktigaste är att den nya budgetprocessen accepteras. Budgetprocessen har givit oss en mycket bättre disciplin och stadga än tidigare. En budgetprocess som innehåller utgiftstak för de statliga utgifterna för en treårsperiod. De respekteras fullt ut av samarbetspartierna.

Tidigare träffade överenskommelser respekteras av samarbetspartierna. Jag tänker då på pensionsuppgörelsen, där fem partier, dock inte Vänsterpartiet och Miljöpartiet har enats om en genomgripande pensionsreform som innebär att Sverige till skillnad från de flesta andra industriländer har utformat ett pensionsystem som kan möta framtidens demografiska och ekonomiska förändringar. Det är ett reformarbete som återstår i de flesta andra länder.

Jag tänker också på överenskommelsen om riksbankens ökade självständighet som också ligger fast och respekteras. Det slutgiltiga beslutet som innefattar vissa grundlagsförändringar kommer att tas den 25 november.

Sysselsättning är ett av samarbetsområdena. Jag vill särskilt peka på att vi har enats om att formulera ett nytt och mera ambitiöst mål uttryckt i sysselsättningsgrad. Ambitionen är att vi ska höja andelen sysselsatta av den arbetsföra befolk-

ningen, närmare definierad som befolkningen mellan 20 och 64 år. De som är under 20 år förväntas i allmänhet studera. Sysselsättningsgraden ska öka från 74 procent som den var 1997 till 80 procent år 2004. På en sjuårsperiod ska sysselsättningen öka netto med ca 370 000 eller i snitt med 55 000 per år.

Detta mål ska vi bära genom både hög- och lågkonjunktur. Det är ett ambitiöst mål, som det ska vara, men ändå möjligt att uppnå. Min erfarenhet av att formulera kvantitativa mål för den ekonomiska politiken är mycket goda. Det gäller både den svenska erfarenheten och erfarenheter från omvärlden. Vi har ju alla sett den oerhörda kraften i att försöka uppfylla konvergenskraven. Det har inte bara 15 EU-länder strävat efter att göra utan också en rad andra länder.

På samma sätt har vi varit framgångsrika i Sverige att klara de mera ambitiösa budgetmål som vi har satt upp. Vi har varit framgångsrika att klara det inflationsmål som formulerades för några år sedan av riksbanken. Och att vi nu utsträcker den tekniken till sysselsättningsområdet ser jag som viktigt. Jag är övertygad om att det kommer att innebära att en stor del av kraften och kreativiteten under kommande år kommer att inriktas på att utforma en politik som skapar ökad sysselsättning. En sådan går inte att åstadkomma utan en god ekonomisk tillväxt under en följd av år. Därför kommer målet i mångt och mycket att bli en ledstjärna för vår politik.

Jag ska avsluta med att tala något om några områden som jag ser som centrala i den ekonomiska politiken de kommande åren. Det handlar om att föra en politik för ökad tillväxt och ökad sysselsättning.

Dessa mål tycks få en vid spridning. Arbetsmarknadens parter – som en tid har fört hemliga överläggningar – har gått ut och säger att man avser att före jul bli klar med en överenskommelse som ska gälla lönebildningen och en rad dithörande frågor. Man talar då om ”tillväxtallian-

sen". Man uttrycker väldigt stora ambitioner att överenskommelsen också ska innefatta en rad andra områden som är mer eller mindre närbesläktade med lönebildningen. Det är bra att samtal pågår. Jag hoppas att de blir framgångsrika.

Områden som skattepolitiken och kanske t o m Europapolitiken och EMU-frågan tycks komma in i samtalen. Det är naturligtvis fritt fram för arbetsmarknadens parter att engagera sig också i de frågorna. Men jag vill ändå för säkerhets skull lägga till att det till syvende og sidst är riksdagen som ska fatta beslut i frågor som gäller vårt framtida skattesystem och Sveriges relationer till EMU. Jag vill ändå önska parterna lycka till i deras ansträngningar. Det är oerhört viktigt att de kan komma till en överenskommelse – inte minst för att få en bättre fungerande lönebildning. Jag tycker att de avtal som nu gäller är förhållandevis bra jämfört med tidigare upplevelser, men jag konstaterar samtidigt att de träffades i ett skede när vi hade mycket hög arbetslöshet. Det återstår att bevisa att vi har en fungerande lönebildning när arbetsmarknaden stärks – när vi kan få brist på arbetskraft i vissa sektorer. Jag är inte övertygad om att det nuvarande lönebildningssystemet klarar av den uppgiften.

Avslutningsvis vill jag peka ut några områden som är viktiga i de kommande årens ekonomiska politik.

Det första gäller Europapolitiken som naturligtvis också har verkningar som går utöver den ekonomiska politiken. Sverige kommer att vara mycket aktivt och offensivt när det gäller att delta fullt ut i EU-samarbetet de kommande åren. En rad viktiga frågor kommer upp till avgörande. Det gäller agenda 2000 med långsiktigsbudget för EU och reform av strukturpolitik och jordbrukspolitik. Det gäller utvidgningen och ett ökat samarbete på samsättnings- och miljöområdena.

Det gäller också valutaunionen. Den 1 januari 1999 startar valutaunionen. Sverige är inte med – men vi har all anled-

ning att önska att projektet blir en framgång. Vi är beroende av detta och vi ska naturligtvis efter bästa förmåga medverka till att valutaunionen blir en framgång. Frågan om Sveriges framtida relationer till EMU ska inte avgöras nu men regeringen kommer att initiera en bred folkbildningsinsats för att ge det svenska folket en möjlighet att bättre sätta sig in i frågorna. Därmed skapas en grund för ett kommande ställningstagande. När och hur detta ställningstagande skall äga rum är inte bestämt. Men det är regeringens och socialdemokratiens uppfattning att frågan ska avgöras av svenska folket antingen i val eller folkomröstning.

Det andra är att vi ska fortsätta att värna om frihandel och bekämpa protektionismen både globalt och i Europa. Det finns starka protektionistiska tendenser, inte minst inom EU, och de kanske stärks i rådande orostider. Sverige har traditionellt intagit en frihandelsvänlig hållning. Vi ska fortsätta att göra det – i allians med de länder som har en likartad uppfattning. Här har vi en stor och svår uppgift framför oss. Jag är övertygad om att det är viktigt att ytterst värna om konsumenternas ställning, att värna om låga priser och ett effektivt näringsliv som arbetar i konkurrens. Regeringen lägger fortsatt stark vikt på en frihandelsvänlig politik.

Ett tredje område är att vi skall arbeta för ett bra och ännu bättre företagsklimat. Det täcker naturligtvis en rad olika områden. Det kan gälla alltifrån skattepolitiken och frågan om riskkapitalförsörjning till förenklingar av regler och lagar och till grundläggande attityder gentemot företagande och entreprenörskap.

Det har skett en hel del de senaste åren – men det är en utveckling som måste fortsätta att förstärkas. Jag vill gärna lägga till – eftersom politiker i alla partier både i Sverige och i omvärlden ständigt talar om hur viktigt det är att särskilt gynna små och medelstora företag vilket jag förvisso kan instämma i – att det också gäller att skapa bra regler och bra villkor

för stora företag. Inte minst för ett land som Sverige är detta viktigt.

Jag nämnde skattefrågorna och kommer då till det fjärde området. Regeringen kommer inom några dagar att inbjuda övriga partier i riksdagen till skatteöverläggningar. Siktet är inställt på att försöka samla en stabil majoritet bakom en ny skattereform.

Vi vet att vi utsätts för ett ökat internationellt tryck. Våra möjligheter att avvika kraftigt från omvärlden beskärs. Det gäller inte minst delar av kapitalbeskattningen och den indirekta beskattningen. Därför kan vi bli tvungna att vidta åtgärder på detta område – oavsett om vi tycker bra om det eller inte.

Till detta kommer också att det med all säkerhet kommer att föras diskussion kring beskattningen av arbetsinkomster. En beskattning som har höjts jämfört med den skattereform som genomfördes i början på 90-talet. Detta beror på höjda kommunalskatter, värnskatt och egenavgifter i pensionssystemet.

Hur en skattereform ser ut, vilka partier som står bakom, och vilken tidtabell som kan gälla är omöjligt att svara på idag. Men ska det bli en skattereform så är det viktigt att den också uppfyller vissa restriktioner:

Den får inte äventyra den starka ställning som vi uppnått när det gäller de offentliga finanserna. Den måste också innefatta fördelningspolitiska inslag för att den ska kunna vara acceptabel och kunna genomföras.

Slutligen vill jag nämna ett femte område och det är utbildning och forskning. Det är ett område där det har gjorts stora insatser de senaste åren. Grundskolan och gymnasieskolan har fått ökade resurser. Vuxenutbildningen har förstärkts kraftigt, inte minst genom Kunskslyftet. Den kvalificerade yrkesutbildningen skall byggas ut. En modern form av lärlingsutbildning skall införas. Universitet och högskolor i Sverige har expanderat och fortsätter att expandera.

Vi ska fortsätta satsningen på utbildning. Skälet är naturligtvis att utbildning är viktigt – både för enskilda individer och för Sverige som nation – för att vi ska kunna hävda oss i framtiden.

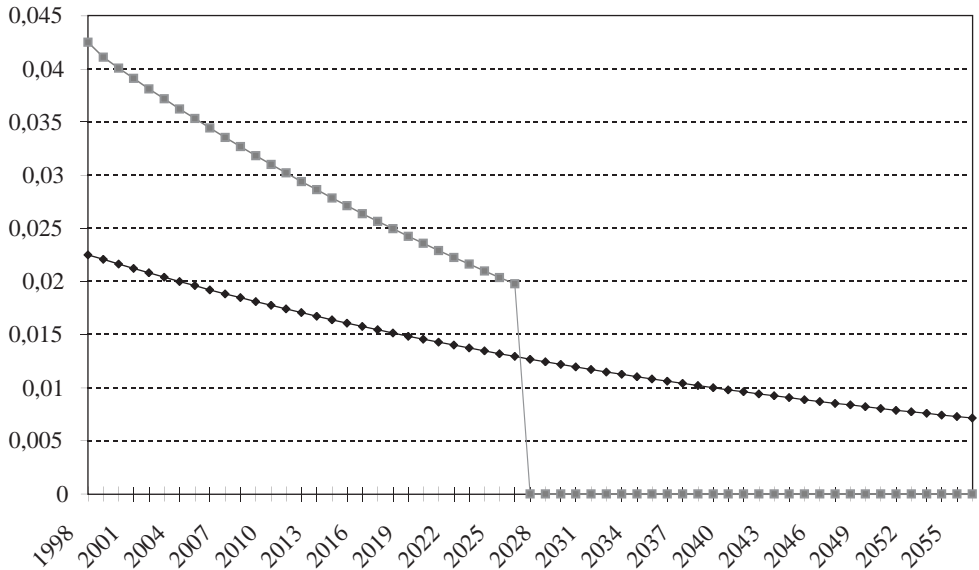
Till de områden som jag har nämnt vill jag lägga ytterligare ett, nämligen kompetensutveckling i arbetslivet. Det är ett arbete som i och för sig har inletts, men som behöver föras vidare innan vi har färdiga förslag som vi kan genomföra. Att varva utbildning och arbete kommer att bli mer och mer naturligt för människor i vårt land. Det handlar om ett livslångt lärande. Att hitta bra former för detta ser jag som en del av utbildningspolitiken.

Jag vill sluta med att hänvisa till en tidigare socialdemokratisk finansminister, Ernst Wigforss, som en gång för länge sedan uttalade att en nations viktigaste tillgång är människors vilja att arbeta. Jag kan instämma i detta. Jag skulle ändå vilja – så här på tröskeln till ett nytt århundrade, ja ett nytt årtusende – modifiera detta något och säga att en nations viktigaste tillgång är människors vilja att arbeta och lära. Det tror jag ska vara en paroll som ska vägleda politiken under de kommande åren. Tack så mycket.

Peter Englund

Det här är ju traditionsrika tillställningar. Från min tid som student i det här huset på 1970-talet minns jag budgetdebatterna som laddade evenemang. Det var spännande debatter i en bräddfyllt aula och det gällde att komma i tid om man skulle vara säker på att få plats över huvud taget. Riktigt samma drag är det väl inte idag. En förklaring till skillnaden kan vara de inblandade personerna men det tycker jag nog är orättvist om man jämför finansministerns koncisa anförande idag med den långgrandiga sifferexercis som Gunnar Sträng brukade excellera i på sin tid. Då brukade opponenter inte komma upp på podiet förrän efter klockan nio när folk började troppa av från lokalen.

Figur 1 Primärt budgetöverskott. Procent av BNP

En annan, och kanske rimligare förklaring, är de ändrade betingelserna för finanspolitiken. På 70-talet handlade det mycket om kortsiktig stabiliseringspolitik. Det handlade om bedömningar av och anpassningar till konjunkturläget, i praktiken hur man bedömde den aggregerade efterfrågan. Nu är vi ju mera osäkra om det möjliga och det meningsfulla i att på kort sikt försöka reglera aktiviteten i ekonomin med finanspolitik. Och finansplanen har därmed naturligen en mer långsiktig strukturell inriktning.

Det innebär ju också att det finns mindre av nyhetsvärde i budgetproposition och finansplan, och det finns många olika frågor som en kommentator kan ta tag i. För min del har jag tänkt att uppehålla mig vid en central strukturell aspekt på finanspolitiken, nämligen det långsiktiga målet för budgetsaldot, nämligen att det ska visa ett överskott på två procent per år sett över en konjunkturcykel. Det här är då ett överskott som inkluderar räntebetalningarna på statsskulden. Frågan är då för det första: är det här ett önskvärt mål? För det andra: är det realistiskt att

tro att målet kommer att uppnås? Innebörden av ett överskott i statsbudgeten är ju att det sker omfördelningar från dagens skattebetalare till förmån för framtidens. Vi lägger oss på ett högre skattetryck i dag, eller en lägre utgiftsnivå, i utbyte mot ett lite lägre skattetryck eller större utrymme för utgifter framöver.

Avvägningen kan enkelt illustreras med ett litet diagram (*Figur 1*). Den övre kurvan förutsätter att målet om två procent amortering av statsskulden hålls framöver. Det bygger dessutom på förutsättningar om två procents årlig tillväxt och tre procents realränta. Det här innebär att staten är skuldfri om 30 år och då faller budgetöverskottet bort. (Man skulle i och för sig kunna rita det här diagrammet vidare efter 30 år och låta staten bygga upp en förmögenhet.) Det är den övre kurvan. Den undre kurvan bygger på det alternativa antagandet att det inte sker någon som helst amortering av statsskulden. Man har ett budgetöverskott som bara motsvarar räntorna på statsskulden. En jämförelse av kurvorna illustrerar avvägningen mellan skattebetalningarna från

dagens generation i förhållande till framtida generationer. Vi ser av den undre kurvan att även om det inte sker en amortering kommer naturligtvis i en ekonomi med tillväxt bördan av statsskulden att klinga av med tiden. Så därför kan man hävda att om vi vore säkra på att det här var en korrekt bild av framtiden, om vi säkert kunde räkna med den här tvåprocentiga tillväxten, då är det här åtminstone ur fördelningssynpunkt en rätt orimlig uppläggning av politiken där man alltså omfördelar skattebördor från dagens förhållandevis fattiga generation till framtidens mera välbärgade individer. Och särskilt i ett utgångsläge där så många har kommit att lida av de senaste årens kris, och det behövs satsningar på den heliga treenigheten vård, skola, omsorg. Och särskilt i ett utgångsläge där vi har Europas högsta skattetryck, och det även av tillväxtskäl kan finnas behov av sänkta skatter.

Finansministern talar om ordning och reda, men ordning och reda behöver inte nödvändigtvis innebära en amortering av statsskulden. Även balans i budgeten, med ett överskott för att täcka räntor på statsskulden, tycker jag fyller rimliga krav på ordning och reda. Den här bilden förutsätter dock att vi har goda skäl att räkna med två procents tillväxt framöver såsom finansplanen ger intryck av. Det leder mig då till nästa fråga: hur realistisk är den här förutsättningen? Finansplanen tycker jag bygger på rätt rosiga förutsättningar om omvärlden. Finansministern tangerade det i sin inledning. Det förutsätts att den svenska bruttonationalprodukten ska växa med tre procent, och att marknadstillväxten för den svenska exporten ska vara sex procent per år under de fyra år som finansplanen överblickar, fram till år 2001. Vidare förutsätts att arbetslösheten ska landa på den målsatta nivån av fyra procent år 2001. Och möjligen kan man väl hävda att tre procents tillväxt är det mest sannolika utfallet. Att det är vad statistikerna skulle kalla typ-

värdet i sannolikhetsfördelningen för tillväxten. Men jag skulle vilja hävda att det knappast utgör det förväntade värdet för BNP:s utveckling. Sannolikheten att vi hamnar på väsentligt sämre tillväxttakt, kanske nolltillväxt några år, är större än sannolikheten att vi skulle hamna på sex procents tillväxt i ekonomin. Sannolikheten att vi ligger kvar på åtta procents öppen arbetslöshet är mycket större än arbetslösheten går ner till noll.

Det finns en rad skäl till en mer pessimistisk syn än finansplanen som mycket har att göra med den finansiella oron i världen och Asien och som också har att göra med de långsiktiga tillväxtproblemen i den svenska ekonomin med ett högt skattetryck. Och vore det inte så att det fanns en risk för en väsentligt sämre utveckling, vore det väl också obegripligt att statsministern skulle klampa in på riksbankens område och engagera sig för breda räntesänkningar i Sverige och ute i Europa. Finansplanen har nu förvisso en alternativ kalkyl som ska representera en mera negativ utveckling. Men tittar man närmare på den så är det en rörande liten skillnad mellan vad som kallas för sidoalternativ och huvudalternativ. I sidoalternativet så har vi en marknadstillväxt som under de här åren ligger en halv procentenhet lägre än enligt huvudalternativet. Det här resulterar i att vi tappar någon procent i BNP 1999 men att en halv procent av det tappat tas igen senare. Jag tycker här att man sitter fast i den gamla konjunkturpolitiskt färgade synsättet där det handlar om att titta på små avvikelser ifrån att göra en relativt stabil långsiktig trend. Det vore mycket intressantare att ha en analys av vad som händer om vi får ett trendbrott i ekonomin. Vad händer om vi får nolltillväxt under ett antal år? Vad händer om de vackra målsättningarna om att satsa på ökad tillväxt misslyckas och vi får en bestående arbetslöshet på dagens nivå? I ett sådant läge kan man ju i och för sig säga att argumenten för ett överskott i statsbudgeten ter sig starkare om vi

återknyter till det här fördelningsperspektivet mellan generationer. Då är det ju plötsligt inte de framtida generationerna rikare än dagens. Samtidigt är det ju så att med en oförändrad politik så kommer det prognostiserade överskottet för de närmaste åren ganska snabbt att raderas ut i ett sådant fall. Enligt de kalkyler som finns i finansplanen svarar varje procentenhets lägre nivå i BNP mot en halv procents lägre budgetsaldo sett som andel av BNP. Så två år av nolltillväxt skulle då helt radera ut det budgetöverskott som finansplanen räknat med. Och sett i det perspektivet kan man kanske hävda att dagens synbarligen strama budget inte är så alldeles orimlig givet denna osäkerhet om den framtida utvecklingen. Budgeteten har så att säga kanske hamnat på rätt nivå men av fel skäl enligt mitt sätt att se saken.

En annan osäkerhetsfaktor som jag också tycker är för dåligt analyserad i budgeten är skattebasernas utveckling. Det finns förvisso en ganska intressant diskussion om problemet med att skattebaserna blir allt mer rörliga i en öppen ekonomi. Finansministern var inne på den i inledningen. Tyvärr tycker jag inte att den där diskussionen fullföljs. Den stannar vid att dels diskutera tobaks- och alkoholskatter, dels resonera om betydelsen av harmonisering av olika aspekter på kapitalbeskattningen. Inte minst det senare är i och för sig nog så viktiga saker. Men man lyckas aldrig komma fram till att ta ställning till helheten. Givet denna rörlighet, vilken mix av skattebaser ska vi ha och vilken nivå på det samlade skattestrycket är långsiktigt hållbart? Skattebaser kan ju i princip erodera på två olika vägar. För att använda termer som Albert Hirschman myntade i ett annat sammanhang, så kan de erodera genom "voice" eller genom "exit": voice om skattebaserna blir så impopulära att de blir politiskt omöjliga att bibehålla, och exit om skattebaserna så att säga lämnar landet eller övergår till annan verksamhet. Mitt in-

tryck är kanske att skattepolitiken åtminstone hittills har drivits i väl hög utsträckning av hänsyn till *voice* snarare än av hänsyn till *exit*. Man har sänkt skatten för låginkomsttagare, vilket har gett omedelbara fördelningspolitiska pluspoäng, samtidigt som man har lämnat de höga skatterna på högutbildad arbetskraft opåverkade även om riskerna för *exit* är större på sidan. Man har sänkt fastighetsskatten trots att fastighetskapitalet tillhör de mest orörliga skattebaser som vi har att räkna med (även om i och för sig ägarna till fastigheterna kan lämna landet). Jag tycker därför att skattepolitiken har fått en felaktig mix. Jag tycker också att man när man diskuterar budgetsaldot underskattar riskerna av att rörligt kapital på högutbildad arbetskraft kommer att i större utsträckning söka sig utomlands eller till andra verksamheter. Och på lite längre sikt tror jag att vi alltså har en orealistisk kombination av ett högt allmänt skattestryck och en stor andel av det skattestrycket lagt på lättörsliga baser. Det här är ett problem ur tillväxtskympunkt men det innebär också att de kalkyler på budgetunderskottet som finns ter sig relativt orealistiska på längre sikt.

Per Lundborg

Det är lätt att konstatera att många betydande framgångar har gjorts i den ekonomiska politiken framför allt naturligtvis att inflationen har pressats tillbaka och att budgeten har sanerats. Lika lätt är det att konstatera att den ekonomiska politiken också har misslyckats: Vi har sedan ett stort antal år tillbaka befunnit oss i en situation av massarbetslöshet. Jag tänkte börja med att redovisa hur inflation och arbetslöshet har utvecklats över tiden och det gör man lättast genom att damma av det gamla Phillipsdiagrammet (se *Figur 2*). Jag väljer att utnyttja Phillipskurvan helt enkelt därför att det är ett effektivt sätt att organisera data över inflation och arbetslöshet. Sedan är jag fullt medveten om att

man måste vara försiktig med att dra långtgående slutsatser utifrån Phillipskurvan.

Fram till slutet av 80-talet bedrevs i Sverige till skillnad från de flesta EU-länder en aktivistisk politik där full sysselsättning var ett överordnat mål. Tendenser till arbetslöshet ackommoderades genom ekonomisk-politiska åtgärder såsom devalveringar, momssänkningar, sänkningar av arbetsgivaravgifterna eller andra traditionella stimulansåtgärder. Samtidigt upplevde vi stora svängningar i den internationella inflationen. Detta gjorde att Phillipskurvan under perioden 1963–1997 uppvisade stora skift i inflationen men en ganska stabil arbetslöshet runt 2 procent.

De upp- och nedgångar vi ser i inflationen kan förklaras av i första hand de två oljeprischockerna och mot slutet av 80-talet av inhemsk överhettning.

Det visade sig dock att inflationen tenderade att ligga över den utländska inflationen då vi var mer ambitiösa än andra länder vad gäller sysselsättningen. Då kapitalmarknaderna liberaliserades under 1980-talet och ekonomierna integrerades kom den högre svenska inflationen att utgöra ett trovärdighetsproblem. Man ansåg sig därför tvingad att under slutet av 1980-talet lämna den aktiva stabiliseringspolitiken och gå över på en mer målbaserad politik. Såväl borgerliga som socialdemokratiska regeringar ställde upp bakom detta paradigmskifte. Man ställde upp målsättningar för inflationstakten, valutan, budgetnormer infördes, m m. Arbetslösheten skulle tillåtas stiga och i penningpolitiken och finanspolitiken skulle man bara hålla fast vid de uppsatta målen.

1990/91 inträffade dock en mycket kraftig chock i realräntan och den inhemska efterfrågan föll dramatiskt. Den nya politiken med normer ställdes på svåra prov. Resultatet kan åskådliggöras med Phillipskurvan för åren 1990-1998. Som alla vet och som framgår mycket tydligt här så steg arbetslösheten kraftigt och inflationen föll drastiskt.

Det är intressant att jämföra med EU-ländernas Phillipskurva. EU-länderna genomgick nämligen precis samma utveckling, dock 15 år tidigare än Sverige, med en vertikal Phillipskurva till full sysselsättning fram till 1974, därefter en negativ lutad Phillipskurva till idag. Trots att vi hade EU-ländernas erfarenheter av sysselsättningsproblemen lyckades vi inte lära oss något av dem. Med en eftersläpning på 15 år gick vi i samma fälla. Inflationssnedväxlingen genomfördes dock på ett mycket mer hårdhänt sätt i Sverige med resultatet att arbetslösheten steg så mycket snabbare än den gjorde i EU-länderna.

Nu befinner vi oss alltså vid arbetslöshetsnivåer där EU-länderna befunnit sig sedan början av 1980-talet. De europeiska ländernas erfarenheter är att det är mycket svårt att ta sig ur massarbetslösheten. Man har fastnat i en situation med mycket höga arbetslöshetsnivåer.

Den ekonomiska politiken i Sverige kan nu sägas stå inför det stora provet. Man har lyckats ta ner inflationen och få budgetbalans men allt detta har man också lyckats med i många andra länder i EU. Det stora utmaningen är att varaktigt få ner arbetslösheten genom ökad sysselsättning. Finansministerns stora uppgift är att visa att Sverige kan göra det som andra länder inte lyckats med under cirka 15 år.

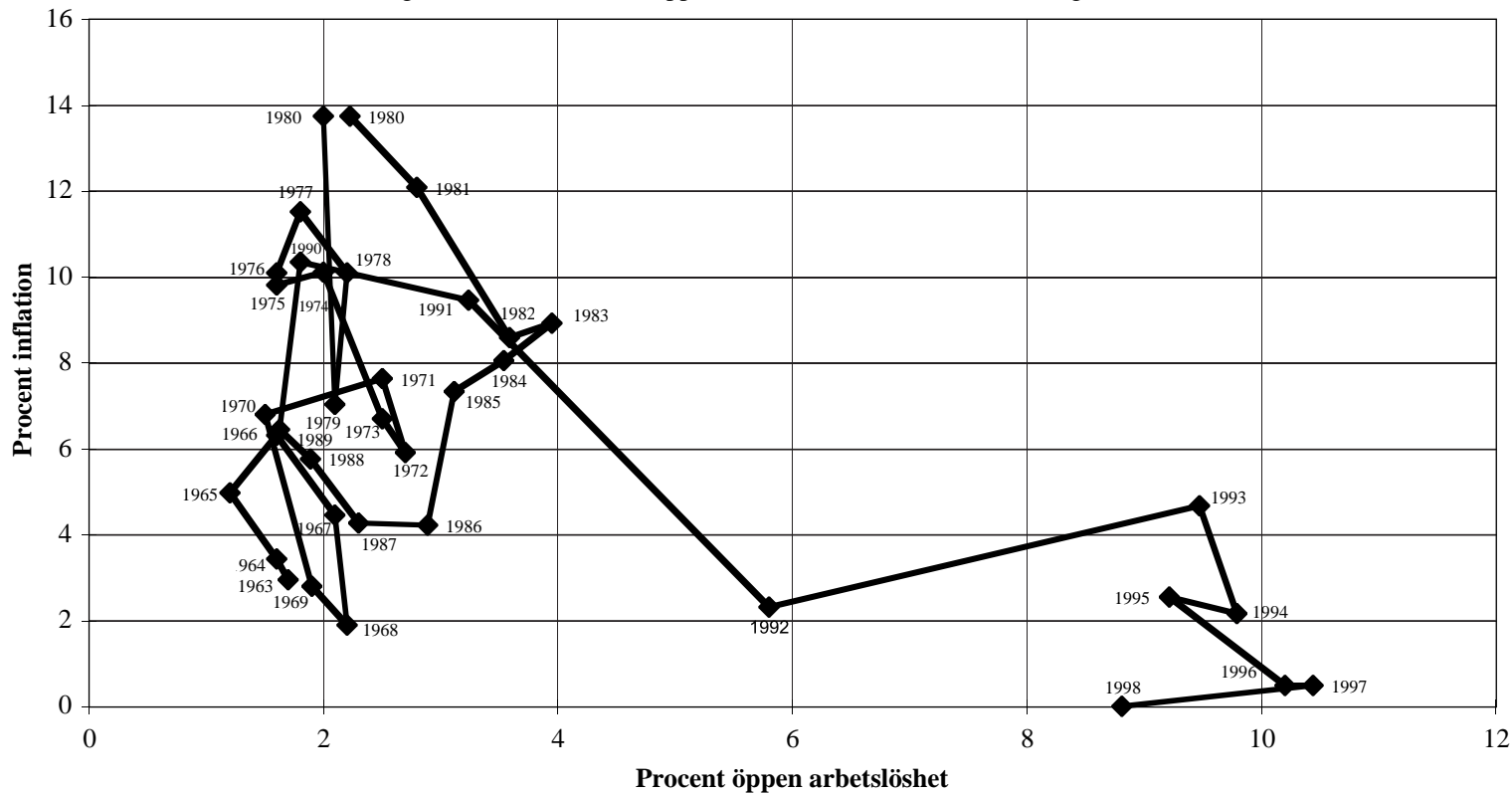
Det är utifrån detta perspektiv som man läser finansplanen för att se om där finns en strategi för att nå full sysselsättning. På sidan 18 sägs då om strategin:

”Strategin för att uppnå full sysselsättning bygger på att kunniga människor, ett gott företagsklimat och en omställning till ekologisk hållbarhet stärker Sverige. I en stabil makroekonomisk miljö ska kvaliteten på och tillgången till skola, vård och omsorg förbättras. Detta bidrar till att möjliggöra ett högt arbetskraftsdeltagande för både män och kvinnor.”

EU-länderna har alltså under 15 år inte kommit ur massarbetslösheten och Sveri-

Figur 2 Den svenska Phillippskurvan 1963–98

1960-1980 enligt svensk definition av öppen arbetslöshet och 1980-1998 enligt internationell definition.

ges strategi är att satsa på skola, vård och omsorg, ekologisk hållbarhet m m för att komma ur massarbetslösheten. Satsningar på omsorg, ekologisk hållbarhet kan nog vara bra av andra skäl men knappast som en strategi för full sysselsättning. Även om man inte presenterar några konkreta förslag till åtgärder hade man väl ändå i finansplanen kunnat föra ett ekonomisk-politiskt resonemang baserat på stabiliseringspolitiska erfarenheter i Sverige och andra EU-länder under de senaste decennierna. Vi får hoppas att det sysselsättningsprogram som aviserats till våren innehåller en mer genomtänkt strategi för sysselsättningen.

Eftersom det saknas en seriös diskussion i finansplanen om vilket utrymme regeringen har att med aktiva ekonomisk-politiska åtgärder ta oss till full sysselsättning ska jag försöka att tolka vad finansplanen indirekt säger om den ekonomiska politikens möjligheter. Det råder ju ingen som helst tvekan om att man i finansplanen ändå är bekymrad över sysselsättningsläget.

Vid en genomläsning är det uppenbart, och knappast förvånande, att vi har lämnat den keynesianska stabiliseringspolitiken. Kvar står att man måste tolka den fortsatta politiken som att man även framdeles bedriver en politik baserad på mål. (Sid 18: "Sverige har goda erfarenheter av att precisera och kvantifiera mål för den ekonomiska politiken.") I finansplanen framgår att man satsar än mer på normer och explicita målsättningar. Inflationsnormen ligger fast. Mer normer införs för budgeten bl a i form av utgiftstak för varje enskilt år framöver och för budgeten över konjunkturcykeln. Målsättningen för arbetslösheten ligger fast och ett mål för sysselsättningen införs.

Det är sannolikt bra att regeringen håller fast vid denna politik. Men man måste fråga sig om det räcker med att enbart hålla fast vid normerna för att vi ska kunna ta oss tillbaka till full sysselsättning. Arbetsmarknadsministern hävdade ju un-

der valrörelsen i en TV-intervju att vi är på väg att lösa arbetslöshetsproblemet och att vi nu kunde ägna oss åt andra frågor. De senaste siffrorna över arbetslösheten visar en viss förbättring. Under hösten 1997 föll arbetslösheten jämfört med hösten 1996 och arbetslösheten 1998 är också lägre än arbetslösheten 1997. Men detta förklaras i mycket hög grad av kunskapslyftet och när människor kommer ut ur kunskapslyftet kommer arbetsutbudet åter att stiga.

Intressantare är att se om sysselsättningen har ökat. Sysselsättningen hösten 1998 är högre än hösten 1997 och hösten 1996 men skillnaderna är små. Jämfört med september 1996 var sysselsättningen september 1998 bara 1,2 procent högre. Det finns således hittills ingenting som talar för att vi utan aktiva åtgärder från regeringens sida kommer att kunna ta oss ur massarbetslösheten.

Den öppna arbetslösheten är i realiteten också högre om vi såsom andra länder gör inkluderar dem som är i utbildning därför att de inte får arbete. I den internationella definitionen av arbetslösheten räknas dessa in. Använder vi oss av den internationella definitionen på arbetslöshet framgår det att arbetsmarknadsläget är ännu mycket allvarligare än den officiella bild som departement och massmedia visar upp. Räknar vi in dem som är i utbildning enbart för att de är arbetslösa är den verkliga arbetslösheten flera procentenheter högre än den officiella svenska arbetslösheten.

Vilka möjliga strategier för full sysselsättning finns? Kan vi satsa på en traditionell keynesiansk expansion? Ett förslag som en del ekonomer och SAF föreslagit är att expandera sig ur massarbetslösheten med hjälp av t ex sänkta arbetsgivaravgifter. Detta skulle dock leda till ett budgetunderskott som snabbt skulle göra att inflationsförväntningarna åter får fäste. Kraftiga vinstökningar i företagen skulle också göra att löneökningarna skulle skjuta fart. Traditionell keynesi-

ansk politik är svår att bedriva med dagens integrerade ekonomier och avreglerade kapitalmarknader. För Sverige idag är sannolikt denna dörr helt stängd därför att en sådan strategi inte är konsistent med andra målsättningar såsom stabila priser och budgetbalans. Med fri kapitalrörlighet och flexibla växelkurser är enligt läroboken finanspolitiken inte heller effektiv.

Man ska dock inte utesluta, när vi nu har socialistiska regeringar i ett stort antal EU-länder, att man där kommer att genomföra försök att öka sysselsättningen med traditionella keynesianska åtgärder. I tider då EMU ska sjösättas är detta naturligtvis en i högsta grad riskabel strategi.

Den andra möjligheten är avreglering av arbetsmarknaden för att framför allt öka löneflexibiliteten. Ett problem med avreglering som en strategi för full sysselsättning är att effekterna, om några, uppkommer först på lång sikt. Hög löneflexibilitet kräver också korta avtalsperioder men såväl arbetstagare som framför allt arbetsgivare trycker ofta på för att få långa avtalsperioder för att därigenom planeringen i företagen ska underlättas.

Jag tror också att det är en illusion att tro att man genom avreglering skulle kunna erhålla en sådan hög flexibilitet att ekonomin skulle kunna klara av chocker av en sådan omfattning som drabbade svensk ekonomi 1990/91. Även om en del står att vinna långsiktigt med avreglering kommer det under alla förhållanden att kvarstå ett behov av ekonomisk-politiska åtgärder eftersom man kan aldrig få bort alla hinder för en perfekt anpassning på arbetsmarknaden. Vidare kan ju många av dessa frågor sägas ligga utanför regeringens domäner och är enligt praxis överlåtna på arbetsmarknadens parter.

De vetenskapliga genomgångar som gjorts t ex av Stephen Nickell och Richard Layard vid LSE har också visat att det är svårt att relatera arbetslösheten till regleringarna på arbetsmarknaden. Där emot finns belägg för att det är av betydelse

hur man utformar arbetslöshetsersättningen så att inte denna minskar incitamenten för att söka arbete.

Självfallet finns en del att göra vad gäller förbättringar av arbetsmarknadens funktionssätt men åtgärder härvidlag måste betraktas som åtgärder för att långsiktigt förhindra att framtida kriser blir lika djupa. Det är knappast en strategi för att ta oss ur den nuvarande krisen.

Det är mycket svårt att tänka sig att vi når full sysselsättning utan en aktiv politik. Om vi utesluter en aktiv keynesiansk stabiliseringspolitik är den tredje möjligheten olika former av nyanställningsstöd. Såväl den tidigare borgerliga som den socialdemokratiska regeringen har provat olika varianter av sysselsättningsstöd i form av GAS och RAS, d v s generellt eller riktat anställningsstöd. Problemen med GAS och RAS var inte att de i sig var fel utan att de genomfördes på ett ogenomtänkt sätt utan att man dragit lärdom av inhemska och internationella erfarenheter av sådana sysselsättningsstöd.

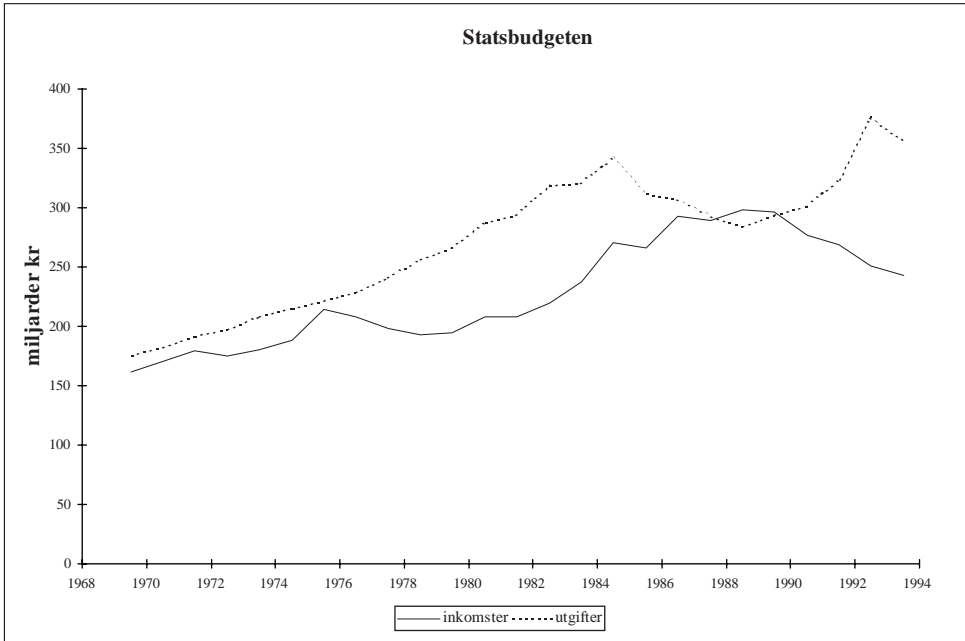
Det tilltalande med dessa åtgärder är att de, korrekt utformade, effektivt kan stimulera efterfrågan på arbetskraft utan några större negativa effekter på den offentliga sektorns budget eller på inflationen. Åtgärderna är således, till skillnad mot en traditionell keynesiansk expansionspolitik, konsistenta med de normer som regeringen nu i finansplanen har förstärkt.

Det är viktigt att konstatera att det trots allt finns utrymme för att bedriva en aktiv finanspolitik om man begränsar arsenalen till de aktiva åtgärder som är konsistenta med låg inflation och budgetbalans. Regeringen gör sannolikt rätt i att hålla fast vid och t o m utvidga målen men detta måste kompletteras med målkonsistenta aktiva åtgärder.

Henry Ohlsson

Jag vill börja med att tacka för inbjudan till Nationalekonomiska Föreningen. Det

Figur 3

är givetvis ett hedersuppdrag att få komma hit och kommentera finansplanen och budgetpropositionen. Rubriken för mitt inlägg är ”Den andra läxan återstår!”. Min infallsvinkel är kanske annorlunda. Jag ska här argumentera för att budgeten inte är tillräckligt stram.

Såväl 1980-talet som 1990-talet inledes med statsfinansiella kriser. I båda fallen blev det socialdemokratiska regeringar som fick uppgiften att sanera statsfinanserna. Att få bort underskottet skulle jag vilja säga var den första läxan. Den är avklarad.

Jag noterar att utvecklingen under 1980-talet skilde sig från den under 1990-talet, se *Figur 3*. Förra gången var det inkomstökningarna som kom först och utgiftsminskningarna senare. Under 1990-talet har vi först fått utgiftsminskningar och därefter inkomstökningar.

Jag ska gå vidare till en observation, en detalj. Efter fyra år med reellt fallande statsutgifter började de reala statsutgifterna öka 1989. Berodde det på att det var

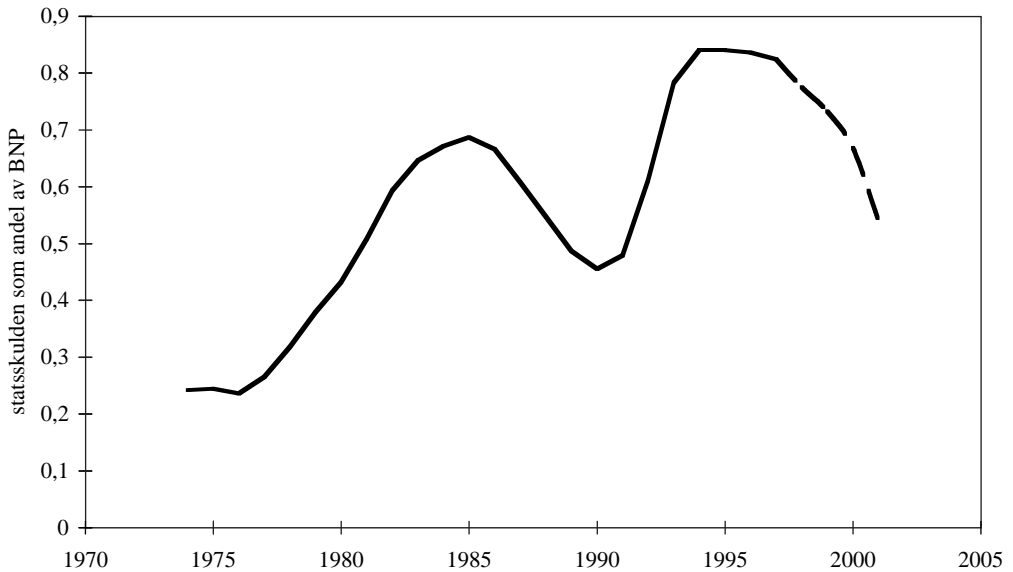
recession? Nej. Året före var det första året med budgetöverskott. När överskottet kom, minskade kostnadskontrollen. Statsutgifterna började öka reellt långt innan 1990-talets krisen kom. Så snart det blev överskott i statsbudgeten, började utgifterna öka.

Den andra läxan är att skapa överskott under bättre tider. Jag skulle vilja säga att det finns två långsiktiga finanspolitiska strategier. Den första strategin är att ha en konstant statsskuldkvot. De årliga budgetunderskotten får motsvara BNP-tillväxten, på så sätt blir statsskuldkvoten konstant.

Det andra alternativet är att ha en stationär statsskuldkvot. Det innebär att vi låter statsskuldkvoten variera men kring ett konstant väntevärde. Även då kommer budgetunderskotten att motsvara BNP-tillväxten, inte varje år men över konjunkturcykeln.

Denna senare strategi är inte nödvändigtvis liktydig med aktivistisk keynesianism. Låt oss föreställa oss att olika aktö-

Fiigur 4

rer i ekonomin önskar sig fasta spelregler t ex genom fasta skattesatser. Då skulle vi förvänta oss cykliska variationer i statsinkomsterna när skatteunderlaget varierar med konjunkturen. För statsskuldkvoten skulle det innebära att den skulle vara stationär. Även teorier om optimal beskattning säger oss att skattesatserna bör vara konstanta över tiden. Men en konsekvens av konstanta skattesatser över tiden är att vi får cykliska variationer i statsskuldskvoten.

En strategi som däremot inte är långsiktigt hållbar är att ha underskott under dåliga tider och balans under goda tider. Man måste bestämma sig vilken strategi man ska använda sig av.

Vi har haft en trendmässig ökning av statsskuldskvoten under de senaste decennierna. *Figur 4* visar statsskuldskvoten sedan 1974. Jag har även lagt in prognosen enligt finansplanen de kommande åren fram till 2001.

När jag studerar *Figur 4* och ägnar mig åt ögonekonometri kommer jag fram till att statsskuldskvoten inte är stationär. Statsskuldskvoten ökar trendmässigt. Vis-

serligen går den ner cykliskt de senaste åren men den långsiktiga trenden är, med mina ögon sett, i alla fall inte bra.

Vi kan fråga oss: Är det så farligt? Ja, det skulle jag vilja påstå. I finansplanen diskuteras också kvarvarande misstro mot finanspolitiken i Sverige. De problem som finns långsiktigt kanske inte syns nu men jag befarar att situationen under nästa konjunkturedgång kan bli riktigt, riktigt ruggig.

Att i en sådan situation tvingas till omfattande nedskärningar av den offentliga verksamheten kan leda till oerhört stora problem på arbetsmarknaden. Det kan innebära att vi tvingas montera ner välfärdsstaten, så som vi känner den idag. Det finns, enligt min mening, viktiga formuleringar i budgetpropositionen kring detta. Två av dessa är:

”Budgetpolitiken måste därför inriktas på att skapa en säkerhetsmarginal, så att nästa konjunkturavmattning kan mötas med en motverkande finanspolitik. Detta måste ske utan att underskotten hotar att bli för stora och därmed riskera att utlösa en kraftig ränteuppgång.”

”Utan stora överskott under en högkonjunktur minskar möjligheten att upprätthålla det sociala skyddsnätet på dagens nivå i nästa lågkonjunktur.”

Vad hittar man då för medel att uppnå detta som man säger sig vilja göra? Vi hittar ett mål för den offentliga sektorns finansiella sparande på 2 procent av BNP över konjunkturcykeln. Och vi hittar olika utgiftstak. Det här är institutionella restriktioner. Jag tror i och för sig att den här typen av mål och restriktioner kan ha betydelse åtminstone på kort sikt.

Men i grunden handlar det om andra saker. I grunden måste det handla om vilken politisk vilja man har och vilka politiska möjligheter man har att hantera finanspolitiken. Inom den nationalekonomiska forskningen om budgetdisciplin finns det resultat som tyder på att minoritetsregerande är dåligt för budgetdisciplinen men koalitionsregerande kan vara något bättre. Jag är kanske inte den som bör bedöma vilka möjligheter som finns för regeringsbildande och regeringsunderlag, men det är klart att när jag som intresserad medborgare ser den nuvarande parlamentariska situationen blir jag i vart fall något bekymrad.

Claes-Henric Siven

Tack så mycket. Vi övergår nu till replikerna och finansministern har ordet.

Erik Åsbrink

Tack för det. Jag vill kommentera några frågor som har tagits upp från de tre opponenter. Både Peter Englund och Henry Ohlsson har talat rätt mycket om budgetsanering och vad som kan vara lämpliga mål för de offentliga finanserna på sikt.

Jag noterar här, det är alltid glädjande för en finansminister när det finns motsättning mellan båda opponenter, att Peter Englund snarast hävdar att vi har för ambitiösa mål utifrån ett fördelnings-

politiskt perspektiv. Fattiga människor i nutidens Sverige skall åstadkomma ett överskott för att lindra bördorna för rikare människor i framtiden. Det är naturligtvis en synpunkt man kan anföra. Jag menar dock att den – om den drivs till sin spets – blir närmast absurd. Räknar man med att vi har en tillväxt i ekonomin så skulle slutsatsen av resonemanget bli att vi ständigt skulle arbeta med stora underskott. Det kommer alltid någon senare rikare generation som kan ta på sig de ökade bördorna. Jag tror inte att en sådan politik är genomförbar, i varje fall inte på ett systematiskt och långsiktigt sätt.

Å andra sidan har vi Henry Ohlsson som möjligen driver tesen att de mål som vi har satt upp visserligen är bra – men ändå inte tillräckligt ambitiösa. Vi spårar en trendmässig ökning av statsskuldkvoten. Även om det är bra med normer och restriktioner – och det uppfattade jag väl att flera av opponenterna tyckte – så är dessa inte avgörande. Det avgörande är den politiska miljön och den politiska viljan o s v. Jag kan hålla med om detta. Jag är anhängare av normpolitik i viss utsträckning. Det finns sådana inslag som kan noteras i de senaste årens ekonomiska politik. Men jag tror inte att detta är något allena saliggörande universalmedel.

Det är klart att normer som är oförnuftigt utformade, normer som inte har en förankring hos allmänheten, förr eller senare kommer att brytas sönder. Det måste alltid finns ett mått av sunt förnuft och ett mått av flexibilitet för att det ska fungera. Man bygger skyskrapor i Tokyo så bygger man in ett visst mått av flexibilitet för annars bryts de sönder vid första bästa jordbävning.

Vad som nu kan vara en lämplig ambition för statsfinanserna kan diskuteras. Målet som regeringen har uttryckt har ett betydande stöd, även om det finns vissa avvikelser hos en del andra partier. Detta mål är att över en konjunkturcykel ha ett överskott på två procent av BNP i genomsnitt. Det här genomsnittet är en viktig

markering därför att vi har konjunkturkänsliga finanser i Sverige. Min bedömning är att den konjunkturkänsligheten är något mindre nu än den har varit tidigare till följd av olika institutionella reformer. Men jag tror fortfarande att vi har en betydande konjunkturkänslighet och det följer förmodligen redan av det förhållandet att vi har ett högt skattetryck och höga offentliga utgifter i Sverige. Det innebär att vi får svängningar.

Det finns ingen anledning att vidmakthålla överskottet på exakt samma nivå varje år, inte heller att stabilisera statskuldkvoten på ett visst sätt, utan man måste acceptera att konjunktursvängningarna får ett genomslag på budgetsaldot och därmed också på statskuldkvotens utveckling.

Skälet till att vi formulerat det överskottsmål som vi talar om är att vi har en för hög statskuldkvot. Den är en belastning för svensk ekonomi och bidrar till en lägre trovärdighet för den ekonomiska politiken. En lägre trovärdighet för vårt pensionssystem, en lägre trovärdighet för vårt socialförsäkringssystem. Det är skälen till att nedbringa statskuldkvoten.

Målet är ju att statskulden och statskuldkvoten ska minska successivt och det kommer att ske om vi kan genomföra den politik som vi har föresatt oss. Om man ska dra ut perspektivet på mycket lång sikt så är målet naturligtvis mera osäkert. Jag såg att år 2028 skulle statskulden vara avbetald. Långt innan vi når det årtalet kommer vi ha anledning att pröva den här politiken på nytt.

De här måtten är diskutabla. Vi talar nu om bruttoskuld. Den offentliga sektorn i Sverige har förhållandevis stora tillgångar. Vår nettoskuld är förhållandevis liten jämfört med de flesta länder i Europa, och kommer om några få år att vara borta. Å andra sidan består tillgångarna främst i ett sparande som tillhör AP-fonden. Andra länder som har en högre grad av privata pensionssystem har ett större privat sparande. När man ska jämföra of-

fentliga sektorer, offentliga nettoförmögenheter i olika länder så är det i mångt och mycket ett definitionsproblem.

Men för de närmaste åren är det väldigt viktigt att vi kan hålla oss till vår politik; överskott och successiv amortering på statskulden. Detta bidrar till ökad trovärdighet för den ekonomiska politiken. Konjunkturkänsligheten är större i Sverige än i andra länder. Det talar också för att vi bör ha en större säkerhetsmarginal i jämförelse med andra länder.

Peter Englund tog också upp frågan om skattebasernas rörlighet. Han konstaterade att det berörs i finansplanen – men uppenbarligen på ett alldeles för torftigt och otillräckligt sätt för att uppfylla Peter Englunds önskemål. Han vill se ett mera programmatiskt tillvägagångssätt. Vad är en lämplig nivå på skattetryck och en lämplig sammansättning av skattesystemet i framtiden? Detta är frågor som vi kommer att arbeta med under de närmaste åren. Ett skäl att vara lite återhållsam just nu är att vi inleder överläggningar med andra partier. Vi ska inte på förhand binda upp oss alltför hårt vid vissa grepp och åtgärder. Det skulle försvåra diskussioner och försämra möjligheten att komma överens.

Peter Englund talar om att eroderingen kan ske både genom *voice* och *exit*. Nu tycker jag inte att de exempel du anför är så väldigt övertygande. De åtgärder som presenteras i budgetpropositionen är av engångskaraktär. Vi talar alltså om temporära åtgärder i relativt blygsam omfattning. Men å andra sidan det är inget att skämmas för. I ett demokratiskt system har *voice*-funktionen en viss betydelse. Politiker och politiska partier ska ta hänsyn till vad väljarna tycker. Så kommer det säkert också att vara i framtiden.

Jag kommer också att nämna den andra punkten du tog upp. Du ogillade, så vitt jag uppfattade det, att statsministern – som du säger – ”klampar in” på riksbankens område och förordar räntesänkningar. Jag håller inte med dig. Även om vi

får en i hög grad självständig riksbank i Sverige och även om vi har en väldigt självständig europeisk centralbank i euroområdet, så skulle det vara en orimlighet om politiker inte skulle få diskutera penningpolitiska frågor i offentligheten. Tanken på att man inte ens skulle få föra en debatt, att det skulle läggas munkavle på samtliga politiker i ett demokratiskt system är orimlig. Den penningpolitiska diskussionen måste naturligtvis kunna föras. Att sedan centralbanken har hög grad av självständighet när de fattar besluten det är en annan sak, och det tror jag är en bra ordning. Men det kan inte drivas in absurdum. Även centralbankerna verkar i en politisk miljö och är inte oberoende av det omgivande samhället. Debatten måste föras även i dessa frågor.

Per Lundborg uppehöll sig rätt mycket kring arbetslösheten, sysselsättningen. Jag har inte så mycket att anföra när det gäller historiebeteckningen av Sverige och Europa. Den är korrekt och beskriver naturligtvis ett misslyckande som praktiskt taget alla europeiska länder har åstadkommit, men vid olika tidpunkter. Det kan, som Per Lundborg sa, sägas att vi borde ha lärt oss av andra länders erfarenheter som ställde till det här långt tidigare än Sverige. Det ligger någonting i detta. Man kan också säga att Sverige lyckades avvärja den höga arbetslösheten, om det nu var 15 år längre än andra länder, det är inte en oviktig skillnad. Det innebär ju bl a att långtidsarbetslösheten inte har bitit sig fast i Sverige på samma sätt som den har gjort i många andra europeiska länder. Och vi har ju också en tendens till klart minskande långtidsarbetslöshet i Sverige. Vi har alltså, tror jag, goda möjligheter att undvika den situationen som redan är ett faktum i en rad andra länder. Det är riktigt att olika arbetslöshetsmått ger olika resultat både för Sverige och andra länder. Naturligtvis är det bra om vi kan jämföra oss med en likartad statistik. Men det arbetslöshetsmått som används är ju i sig bristfälligt. Ett väl

så intressant mått är att mäta sysselsättningsgraden, och även om den i Sverige idag är väsentligt lägre än den var i början av 90-talet så ligger den förhållandevis högt jämfört med andra europeiska länder. Jag såg siffror på detta häromdagen och om jag minns rätt så ligger Sverige trea från toppen. Endast Danmark och mycket marginellt Storbritannien hade högre sysselsättningsgrad än Sverige. Alla andra länder ligger lägre. Ändå är det, som jag sa förut, vår ambition, vårt mål, att kraftigt höja sysselsättningsgraden under de kommande åren. Det kanske viktigaste måttet, även om det inte håller är uttömmande, är hur stor del av den arbetsföra befolkningen som faktiskt har ett reguljärt arbete. Det är ju det som ansträngningar kommer att inriktas på under de kommande åren. Sen kan vi diskutera olika åtgärder för att uppnå detta. Per Lundborg har mycket kraftfullt argumenterat mot en traditionell keynesiansk politik. Jag vet inte riktigt mot vem, om det var mot Oskar Lafontaine i den nya tyska regeringen. Jag uppfattar inte att det är någon stor debatt om detta i Sverige. Jag tror inte på en återgång till traditionell keynesiansk inflatorisk stimulans. Jag konstaterar vidare att Per Lundborg också talade skeptiskt mot långtgående avregleringar av arbetsmarknaden. Jag delar den skepsisen. Slutligen då, vilka är åtgärderna? Där var inte listan så väldigt lång när det gäller vad som ska vidtas. Det var arbetslöshetsförsäkringen, den kan säkert ha sin betydelse. Arbetsmarknadens funktionsrätt överhuvudtaget. Nyanställningsstöd har prövats med mycket måttlig framgång. Om det beror på ett ogenomtänkt genomförande och att det alltså skulle kunna ha blivit mycket mera framgångsrikt utfört på ett annat sätt, det är jag inte alldeles säker på. Jag vill ändå hänvisa till att de här åtgärderna sattes in i ett läge som var osedvanligt ogynnsamt. Vi hade under perioden 94-96 dels en mycket omfattande budgetsänring, vilket naturligtvis försvårade möjligheterna att

åstadkomma snabb förbättring på arbetsmarknaden. Det tycker jag att man inte ska sticka under stol med. Till detta kom en avmattning av den internationella konjunkturen som också drabbade Sverige. När väl budgetsaneringen genomfördes och den internationella konjunkturen förbättrats så har vi också fått till stånd en betydande förstärkning av arbetsmarknaden. Inte fullt så blygsam som Per Lundborg hävdar. Vi har ju alltså en årstakt på senaste året på ungefär 70 000 människor. Åren dessförinnan var svaga, ja, men det är ingen dålig ökning på ett år, 70 000 nya jobb samtidigt som volymen arbetsmarknadspolitiska åtgärder har dragits ner. Vi ska inte glömma detta. Den totala arbetslösheten har minskat väsentligt under den här perioden. Tiden medger inte någon omfattande diskussion om vilka åtgärder som behöver vidtas. Jag har inget universalmedel. Jag tror inte någon annan har det heller. Jag tror att man måste gå fram på bred front. I finansplanen framhålls fem viktiga punkter som jag tycker alltså är centrala i en framgångsrik sysselsättningspolitik.

Det första är arbets- och kompetenslinjen. Den ska gälla. Människor ska sättas i reguljära arbeten och det innebär en rad åtgärder, alltifrån arbetsmarknadspolitiken till att fortsätta att förstärka vårt utbildningssystem.

För det andra så ska huvuddelen av de nya jobben påbörjas i den privata sektorn. Det leder naturligtvis tanken till olika åtgärder för att stärka företagsamheten i Sverige. Jag var inne på det förut, så jag ska inte upprepa vad jag sa.

För det tredje så ska verksamheten inom de offentliga systemen prioriteras framför transfereringar. Det innebär bl a att de ökade resurser som kan tillföras ska gå framför allt till vården, skolan och omsorgen. Det är ju inte primärt för att öka sysselsättningen utan för att förbättra kvaliteten och standarden men det är inte så illa att det också får en positiv sysselsättningseffekt.

För det fjärde, en bättre fungerande lönebildning. Det är och ska vara arbetsmarknadens parter som har huvudansvaret. Det är bättre att de löser de här problemen än att statsmakterna tvingas gå in och ta över det ansvaret.

För det femte och sista, att hålla fast vid starka offentliga finanser med det förtroende som det skapar – låga räntor, låg inflation och en större framtidstro – det är viktigt också under de kommande åren. Det här menar jag är några av de huvudpunkter som vi bör inrikta oss på i en politik som ska leda till successivt ökad sysselsättning.

Claes-Henric Siven

Jag ska tacka så mycket. Vi har nu drygt 25 minuter på oss. Vi ska försöka hålla inläggen på max fem minuter. Peter vill du börja?

Peter Englund

Jaha, då ska jag bara kort säga ett par saker. Jag kan konstatera att Erik Åsbrink som en skicklig politiker försöker framställa oss kommentatorer som oeniga. Jag tycker det var lite missvisande. Vad jag huvudsakligen talade om var det långsiktiga målet för budgetpolitiken. Jag tycker två procent är ett överambitiöst mål och jag tycker – inte minst eftersom statens nettoskuld är så låg, som finansministern själv konstaterade – att eventuella trovärdighetsaspekter på en mindre avvikelse från budgetmålet borde vara begränsade. Som jag uppfattade så pratade finansministern inte mycket om den långsiktiga målsättningen. Han diskuterade om vi från det vi har sett av budgetpolitiken kan dra några slutsatser om vi är på rätt spår och håller oss till det uppsatta målet. Och där var han då tveksam och pratade om att politiken egentligen inte har prövats i en konjunkturnedgång. Jag tycker det låg väl i linje med det jag sa, nämligen att jag tycker att kalkylerna om budgetsaldot i finansplanen bygger på en väl

optimistisk bas. Jag ser ingen oenighet där. Henry kan ju säga om han gör det om ett litet ögonblick.

Den andra saken gällde det faktum att statsministern nu ger sig in i räntepolitiken. Där kan man konstatera att redan före den ändring av riksbankslagen som är på gång nu har regeringen valt att markera att riksbanken ska föra penningpolitiken under stort oberoende genom att i stort sett inte uttala sig. En sak är om regeringen uttalar sig om målen för penningpolitiken. En annan sak är att uttala sig om när det är dags att rycka i spakarna, och jag uppfattar det som att regeringen klokt nog har varit återhållsam på den senare punkten. Jag har ingen bestämd uppfattning om återhållsamhet ska innebära en fullständig tystnad under alla omständigheter eller om statsministern ska ha rätt att någon gång uttala sin uppfattning. Men det var egentligen inte det som var min poäng i det här sammanhanget. Min poäng var att det faktum att statsministern nu, men inte tidigare, har valt att uttrycka sin åsikt om räntepolitiken måste innebära att han just i det här läget ser problem ur konjunktursynpunkt som han tycker att man bör åtgärda med räntepolitik. Detta är inkonsistent med de siffror och kalkyler som finns i finansplanen.

Per Lundborg

Jag har inte så mycket att tillägga, då jag fått mycket medhåll. Erik Åsbrink tog upp långtidsarbetslösheten och sa att det trots allt inte är ett stort problem i Sverige. Det kan jag nog hålla med om. Samtidigt förutsätter detta att vi snart får ner arbetslösheten, då ju den trots allt är en funktion av hur länge vi befinner oss i en situation av arbetslöshet på den här nivån. Jag tror också att det kan finnas en tendens i allmänhet att man överdriver omfattningen av strukturarbetslösheten. Det är svårt att mäta de här sakerna rent vetenskapligt, men det kan finnas risk att man hamnat i en situation där man tror att de strukturella proble-

men är så stora att vi inte kan vidta några aktiva åtgärder. Det tror jag är fel och risken för detta är stor idag.

Henry Ohlsson

Bara en kort kommentar. Peter Englund visade en figur där det bl a finns en kurva som visade statsbudgetens saldo när detta uppvisar ett överskott som motsvarar räntorna på statsskulden. Det är ungefär som att säga att man har en konstant statsskuld. Detta jämförs med en utveckling då statsskulden amorteras ned. Problemet är att jag menar att vi nu snarast långsiktigt bygger upp skulden.

Hans Eisler

Två frågor till Erik Åsbrink. Det ena är när man pratar om sysselsättning och tillväxt så pratades det förr mycket om lokaliseringpolitik och regionalpolitik. Och det andra var i satsningar på infrastruktur. Har du lust att berätta lite grann om hur du ser på de frågorna när det gäller målen sysselsättning och tillväxt.

Sten Johansson

Jag skulle vilja kommentera förhållandet att finansministern i dag och statsministern för några dagar sedan offentligt uttalade sig om hur räntan borde förändras. Det måste vara första gången det har skett. Sådana uttalanden har ju tidigare varit uteslutna, eftersom de omedelbart skulle påverka marknaderna.

Sådana uttalanden kommer sannolikt att bli vanliga, eftersom vi håller på att införa en ny konstitutionell ordning för riksbanken. I den nya ordningen får inte riksbanken samråda med regeringen inför alla viktiga beslut. Sådant samråd var tidigare obligatoriskt. Man samrådde regelmässigt och någon offentlig diskussion om ränteförändringar förekom naturligtvis inte mellan regeringen och riksbankens ledning.

Vi ska som förut ha en självständig riksbank och riksbankschefen skall ha en sådan ställning att han kan driva en självständig linje till en yttersta punkt som i sista hand bestäms av riksdagens majoritet. Att införa en konstitutionell ordning som tvingar statsministern och finansministern att uttala sig om räntepolitiken som vilka debattörer som helst är verkliga inte bra från konstitutionella utgångspunkter.

I en parlamentarisk demokrati är det rena katastrofen att folkets högste valde förtroendeman måste ställa sig upp som något slags debattör inför ett antal banktjänstemän och hävda en uppfattning om den ekonomiska politiken utan att dessa banktjänstemän behöver ta någon hänsyn till vad statsministern säger. På lång sikt är detta förnedrande för det parlamentariska och demokratiska systemet.

Claes-Henric Siven

Jag kanske ska säga något kort själv som egentligen inte är en kommentar till det finansministern sagt utan mera en reaktion på att cirkeln har slutits när det gäller diskussionen kring finanspolitiken och arbetslösheten. Vi är nu tillbaka till den typ av resonemang som fördes på 20-talet. I slutet av 20-talet tillsattes det i Sverige en sysselsättningsutredning. Det var 1927 om jag inte minns fel. Och där tog man i början upp strukturfrågorna kraftigt, men sen kom utredningsrapporterna på 30-talet av naturliga skäl att allt mer rikta in sig på konjunkturarbetslösheten. Finansministern får nu ordet för en slutreplik.

Erik Åsbrink

Ja, tack för det. Först bara några ord till Peter Englund och Henry Ohlsson i frågan huruvida budgetmålen är för ambitiösa eller otillräckliga. Jag tycker nog fortfarande, även efter replikerna, att det finns en viss motsättning er emellan. Henry Ohlsson oroar sig för att vi inte går

tillräckligt tungt fram, och Peter Englund tycker att vi går för tungt fram. Jag kan inte se annat än att det föreligger en skillnad och det är väl inte hela världen om ni är oeniga. Det kan ni väl leva med.

Samtidigt konstaterar jag att Peter Englund i sitt första inlägg först sade att vi var för restriktiva. Men något senare sa du att den strama budgeten kanske ändå inte var så orimlig – men den var stram av fel skäl. Den var dock lämpligt stram med tanke på att vi kunde få en avmattning som skulle försämra statsfinanserna. Men detta är ju precis ett av de skälen som talar för att vi har ganska ambitiösa mål när det gäller offentliga finanser. Att kunna hantera svängar i den ekonomiska aktiviteten. Vi vet att våra statsfinanser är konjunkturkänsliga och det är ett skäl att ha förhållandevis ambitiösa mål i Sverige.

Men jag tycker inte att det finns anledning att dra ut trenderna decennier framöver och säga att vi kommer att hålla fast vid detta i eviga tider. Det här är en utformning som är lämplig de närmaste åren och det kommer givetvis en tid när vi får ta oss en ny funderare på vad som ska vara målen och ambitionerna längre fram i tiden.

Sen fick jag en fråga om lokaliserings- och regionalpolitik. Den var väldigt allmän till sin inriktning. Jag skulle föra det för långt om jag här skulle hålla en längre utläggning om varthän vi syftar med lokaliserings- och regionalpolitiken. Jag kan säga så här: Det finns besvärande regionala klyftor i Sverige och dessa tenderar dessutom att förstärkas.

I den uppgång som vi har sett under senare tid ökar skillnaden därför att uppgången kommer snabbast i ett fåtal större städer. Universitetsstäder. De är de som är tillväxtcentra nuförtiden. Och man märker föga av detta i resten av landet. Spänningarna tenderar att öka i denna uppgångsfas. Och det måste vara ett viktigt mål för den ekonomiska politiken att motverka dessa ökade klyftor. Att se till att tillväxten och en stigande sysselsättning inte bara kon-

centreras till Stockholm och ett fåtal andra orter i landet, utan att vi också kan få en spridning på andra håll i landet.

Det finns säkert mycket som kan göras för att utveckla vår regionala lokaliseringspolitik. Det kan också vara så att vi behöver se över detta område. Utbildningsväsendet levererar en erfarenhet som är mycket god.

Satsningen på att bygga ut högskolor och universitet har inte bara skett på de traditionella universiteten och högskolorna utan en rad nya högskolor har skapats. Det har mött en del kritik. På vissa håll talas det om bygdehögskolor. Det har sagts att kvaliteten utarmas och att det inte går att bedriva forskning om man sprider ut resurserna för mycket. Jag tror i och för sig att det är sant att forskningsresurser inte kan spridas på för många håll. Man måste ha en tillräckligt stor kritisk massa för att det ska fungera. Men man behöver ju inte bedriva all forskning på samma ställe. Man kan även här ha en viss arbetsdelning. Olika ämnen kan finnas på olika håll i landet.

När det gäller utbildning, och även hög utbildning, så ser jag inte samma problem med att sprida den till många orter. Vad jag däremot ser är väldigt starka positiva effekter. Det sker genom att de mindre högskolorna fungerar som tillväxtmotorer. De drar till sig företag och det skapas företag i dessa miljöer.

Men också genom att vi får en bättre utbildad befolkning. Det finns stora regionala skillnader i utbildningsnivå beroende på om man bor nära eller långt ifrån ett universitet. Regioner i landet som inte har haft en högskola har lägre utbildningsstandard. Vi skapar nu den typen av institutioner som kan ta till vara den begåvningsreserv som säkert är lika stor i dessa delar av landet som på de traditionella universitetsorterna. Utbildningsatsningen är därmed ett av de mera framgångsrika instrumenten under senare år för att nå en något jämnare regional fördelning. Men vi kanske behöver göra andra saker också.

Sten Johansson tog upp den fråga som jag hade ett meningsutbyte om med Peter Englund – men från motsatt utgångspunkt. Medan Peter Englund oroar sig för att statsministrar uttalar sig så oroar Sten Johansson sig för en lagstiftning som skulle gå alldeles för långt i att beskära politikerns möjligheter att påverka penningpolitiken.

Jag vill först säga till Peter Englund att lagstiftningen innehåller ett instruktionsförbud och ett förbud för riksbanken att ta emot instruktioner. Det finns emellertid inte ett ord om att det skulle vara förbjudet för någon, inte heller för landets statsminister, att uttala sig i penningpolitiska frågor. Den penningpolitiska debatten måste kunna föras. Det är något helt annat än att ge instruktioner till riksbanken.

Sedan till Sten Johansson. Jag tycker att det är en oerhört överdriven beskrivning av de förändringar som har skett. Vi ser förändringar i lagstiftningen. Men ser vi på praxis så har riksbanken under lång tid uppträtt mycket självständigt i Sverige. Varken jag eller tidigare finansministrar har givit instruktioner till riksbanken. Riksbanken har under långa tider uppträtt mycket självständigt.

Jag har dessutom personliga erfarenheter av detta, eftersom jag hade en pappa som var riksbankschef. När han höjde räntan, diskontot, år 1957 höll det på att orsaka en regeringskris. Då regerade socialdemokraterna i koalition med bondeförbundet. Ett lågränteparti. Min far hade inte pratat med regeringen före räntehöjningen – vilket i och för sig var en innovation på den tiden. Det ligger dock över 40 år tillbaka i tiden. Sedan dess, vågar jag påstå, har den svenska riksbanken i praktiken haft en mycket självständig ställning.

Den lagstiftning som vi nu genomför är inte unik. Alla EU-länder har till största delen redan anpassat sin riksbankslagstiftning till de krav som ställs genom Maastrichtavtalet. Och även om lagstiftningen inte är identisk i de olika länderna,

så är den ändå mycket likartad. Vi har förbundet oss att göra detta genom vårt EU-medlemskap. Det är någonting som tillhör det andra steget i EMU och som vi genom vårt blotta EU-medlemskap fördragsmässigt är skyldiga att genomföra.

Det är den legala sidan av frågan. En annan sak är om man tycker det här är bra eller inte. Det kan man ha olika uppfattningar om. Min uppfattning är att det här i praktiken är en ganska måttlig förändring mot bakgrund av den praxis som funnits sedan lång tid. Men det är en viktig förtroendeskapande åtgärd. Sverige har en lång tradition av hög inflation och vi har vissa tider haft mycket stora budgetunderskott.

Att vi nu på olika sätt inför vissa institutionella förändringar minskar risken för att detta inträffar i framtiden. Det skapar en större trovärdighet i den ekonomiska politiken. Det är i sig viktigt. Det bidrar till lägre räntor. Det bidrar till låg inflation och det i sin tur, nu är jag tillbaka i det som jag inledde med, en viktigt grund för att skapa en varaktigt hög tillväxt och stigande sysselsättning. Jag tror att en stor majoritet av svenska folket sätter värde på detta och jag tror att vi bland annat genom dessa åtgärder har lagt en bättre grund för en god utveckling i framtiden. Därför tycker jag att de här förändringarna är viktiga och att vi ska slå vakt om dem.